

**ВПЛИВ ТРАДИЦІЙ ТА ІННОВАЦІЙ НА РОЗВИТОК І
ФУНКЦІОНУВАННЯ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

**ВЛИЯНИЕ ТРАДИЦИЙ И ИННОВАЦИЙ НА РАЗВИТИЕ И
ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ
УЧРЕЖДЕНИЯ ОБЩЕГО СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ**

**THE IMPACT OF TRADITIONS AND INNOVATIONS ON THE
DEVELOPMENT AND FUNCTIONING OF THE EDUCATIONAL
SYSTEM OF THE INSTITUTION OF GENERAL
SECONDARY EDUCATION**

В статті проаналізовано значення традицій та інновацій у становленні та розвитку виховних систем закладів загальної середньої освіти в сучасних умовах.

Мета даної статті полягає у визначенні та аналізі впливу традицій та інновацій на розвиток виховних систем закладів загальної середньої освіти.

У статті висвітлено сутність понять «традиція», «інновація»; інноваційний потенціал виховної системи трактується як здатність «сприймати» та реалізовувати інновації на рівні виховних нововведень загалом та щодо конкретної інновації.

Виховна система школи інтерпретується як комплекс взаємопов'язаних і взаємовизначених основних компонентів (цілей, заради яких система створюється; учнів, як суб'єктів спільної діяльності; освоєного ними середовища; відносин, що виникають між учасниками діяльності; управління; самоуправління), що забезпечує розвиток і самореалізацію особистості в процесі її функціонування.

У статті наголошується, що визначальне значення у впровадженні інновацій належить учасникам системи (учнівський та педагогічний колективи); провідну роль відіграє інноваційність середовища, особливості

управлінської та самоуправлінської діяльності.

Зроблено висновки, що феномен виховної системи школи є складним та багатограним явищем; гуманістична спрямованість системи та відповідність інновацій і традицій інтересам учня уможливорює розв'язання проблеми розвитку особистості.

Матеріали дослідження можуть бути використані у процесі створення та розвитку виховної системи школи.

До перспективних напрямів досліджень даної проблеми належить, зокрема, вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду впровадження інновацій у виховну систему та перетворення найоптимальніших з них у традиції.

Ключові слова: *система, виховна система, виховна система закладу загальної середньої освіти, інноваційний потенціал виховної системи, традиція, інновація, традиції виховної системи, інновації виховної системи.*

The article analyzes the importance of traditions and innovations in the formation and development of educational systems of general secondary education institutions in modern conditions.

The purpose of this article is to identify and analyze the impact of traditions and innovations on the development of educational systems of general secondary education institutions.

In the article highlights the essence of the concept «tradition», «innovation», the innovation potential of the educational system is interpreted as the ability to «perceive» and to innovate at the level of educational innovations in general and in relation to a specific innovation.

The educational system of school is interpreted as a complex of interrelated and mutually determined main components (the goals for which the system is created; the pupils as the subjects of this activity; the environment they familiarized themselves with; relationships that occur between the participants of the activity; management, self-government) that ensures development, and self-

realization of personality during the process of its functioning.

The article emphasizes that the decisive role in the implementation of innovations belongs to the participants of the system (students and pedagogical teams); the leading role is played by the innovativeness of the environment, especially management and self-management activities.

It is concluded that the phenomenon of the school's educational system is a complex and multifaceted phenomenon; the humanistic orientation of the system and the conformity of innovation and tradition to the interests of the pupil's make it possible to solve the problem of personal development.

The research materials can be used in the process of school educational system creating and development.

The perspective directions of research of this problem include, in particular, the study of domestic and foreign experience of innovations in the educational system and the transformation of the most optimal ones in the tradition.

Key words: *system, educational system, educational system of general secondary education institution, innovation potential of the educational system, tradition, innovation, traditions of the educational system, innovations of the educational system.*

Розв'язання проблем виховання особистості потребує взаємодії всіх учасників виховного процесу, системного впливу на особистість – власне, побудови та розвитку виховної системи закладу загальної середньої освіти. Функціонування будь-якої соціальної системи передбачає її цілісність, упорядкованість, певну стандартизацію та уніфікацію, що значною мірою відображається у традиціях; водночас, зміна поколінь учасників системи, їх прагнення до творчості, новизни, потреба вдосконалити систему згідно вимог часу потребує впровадження інновацій у виховну систему. Для виховної системи характерним є впровадження інновацій та перетворення їх з часом у традиції.

Таким чином, необхідно з'ясувати значення традицій та інновацій у

становленні, розвитку і функціонуванні виховної системи.

Концептуальні основи теорії виховних систем досліджували О. Гречаник, І. Єрмаков, В. Кабуш, В. Караковський, Л. Новікова, Г. Сорока та ін.

Впровадження інновацій в освітній процес, специфіку становлення та розвитку інноваційних педагогічних систем висвітлено у працях В. Докучаєвої, О. Дубасенюк, І. Єрмакова, І. Підласого та ін. Сучасні науковці виокремлюють основні ознаки інноваційних педагогічних систем: ангажованість, експансивність, інтегрованість, концептуальність, широта, інтенсивність, енергетичність, стійкість, синергічність [2].

Узагальнюючи позиції науковців вважаємо, що традиції та інновації впливають на становлення і розвиток виховної системи закладу загальної середньої освіти; актуальним є дослідження їх потенціалу та взаємозв'язку.

Мета статті полягає у визначенні та аналізі впливу традицій та інновацій на розвиток виховних систем закладів загальної середньої освіти.

Загальнонаукове розуміння поняття «система», (від дав.-гр. σύστημα – «сполучення», «ціле», «з'єднання»), трактується як множина взаємопов'язаних елементів, що взаємодіє з середовищем, як єдине ціле і відокремлена від нього [4].

Відповідно, систему можна визначати як:

- сукупність взаємодіючих об'єктів та суб'єктів;
- цілісне з'єднання структурних складових, що виконують визначені функції;
- поєднання взаємопов'язаних компонентів (елементів);
- множина компонентів, що у процесі взаємодії набувають нових характеристик;
- комплекс взаємозалежних елементів, що виокремлені від середовища і взаємодіють з ним як єдине ціле;
- сполучення відібраних компонентів, взаємодія яких спрямована на досягнення конкретної мети.

В сучасній педагогічній науці широко використовуються поняття «педагогічна система», «виховна система», «інноваційна педагогічна система», «освітньо-виховна система» та ін. Наприклад, дослідник В. Докучаєва обґрунтовує доцільність створення інноваційних педагогічних систем – як складно-організованого феномену, що належить до класу соціальних систем («м'яких», «відкритих» систем) та містить системні (організаційні) риси (властивості) у внутрішніх зв'язках, і синергетичні (само-організаційні) – у зовнішніх зв'язках [2].

Науковець І. Єрмаков обґрунтовує концепцію створення інноваційного закладу – «Школи життєтворчості особистості», що сприяє вихованню учня, здатного до само-творення, творчої побудови життя, конкурентно-спроможного у суспільстві з ринковою економікою [5, с. 15].

Згідно точки зору О. Шафран, інноваційна система тлумачиться як соціально обумовлена цілісність та взаємодія сукупності компонентів, що виникають при оновленні традиційної педагогічної системи шляхом упровадження різних нововведень і характеризується наступними ознаками: креативність, цілісність, постійність, стійкість, гнучкість, динамічність, рухливість [12, с. 38].

На наш погляд, поняття «виховна система» є ширшим за поняття «педагогічна система». Виховну систему школи трактуємо як комплекс взаємопов'язаних та взаємозумовлених основних компонентів (виховна мета, цілі, завдання, суб'єкти, діяльність і спілкування, взаємини, взаємодія, життєвий простір, управління; самоуправління), що становить цілісну соціально-педагогічну структуру і забезпечує у процесі свого функціонування та розвитку становлення, реалізацію і самореалізацію особистості, її життєздійснення.

Для будь-якої виховної системи характерними є певні традиції. Загалом, термін «традиція» походить від римсько-правового поняття «trādere» – «передавати, заповідати»; семантика якого складається із слів «trans» (через, поза) і «dāre» (давати) [11].

Традиції належать до елементів соціально-культурної спадщини та визначаються як систематично повторювані явища і події, ціннісні ставлення особистості, усталені форми, способи поведінки, вимоги щодо людської життєдіяльності.

Ніщо так не з'єднує колектив як традиція – стверджував А. Макаренко. Відповідно, традиції виникають на етапі становлення виховної системи. Вони можуть бути фундаментальними, основними власне, системоутворюючими для даної системи та існують до того часу, до якого існує система; певні традиції стають формальними, зникають. Традиції у виховній системі накопичуються, акумулюються і відтворюються новими учасниками.

Водночас, виховна система потребує інновацій спрямованих на оновлення, вдосконалення та розвиток системи.

Термін «інновація» (від лат. *innovation* – оновлення, новизна, зміна) науковець О. Дубасенюк визначає як процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану [3, с. 15].

І. Підласий тлумачить інновації як зміни в педагогічній дійсності, у педагогічних системах, що спрямовані на окремі її компоненти або на систему загалом та виокремлює наступні рівні інновацій:

– низький (псевдоінноваційний) або інноваційний за назвою, до якого належать нововведення, що виражаються у незвичних назвах та формулюваннях відомих явищ, процесів, технологій;

– середній (частково інноваційний) або інноваційний за формою, що полягає у заміні зовнішнього антуражу (форми) без порушення і поліпшення сутності;

– високий (по-справжньому інноваційний) або інноваційний за сутністю, що змінює систему або її основні компоненти і веде до нарощування продуктів педагогічної діяльності [9, с. 5].

Водночас, прагнення впровадити якомога більшу кількість інновацій у систему, що вже сформувалась, може спричинити руйнування традицій (навіть руйнування системи); але відсутність інновацій унеможлиблює розвиток системи, призводить до її занепаду.

На наш погляд, необхідним є виважений підхід щодо впровадження інновацій та збереження традицій, що є «візитною карткою» виховної системи.

Інновація завжди пов'язана з оновленням, наприклад, це може бути приваблива ідея, запропонована активними учасниками виховної системи. Інновації можуть започатковуватись в новоствореній школі (наприклад, школа-новобудова), що призводять до формування школи, як виховної системи та інновації, що спонукають до перебудови існуючої вже системи (школа з невиховною підсистемою, що трансформується у виховну систему).

Інноваційний потенціал системи варто трактувати як здатність «сприймати» та реалізовувати інновації на рівні виховних нововведень загалом та щодо конкретної інновації. Визначальне значення у впровадженні інновацій належить учасникам системи (учнівський та педагогічний колективи, що генерують ідеї, організують їх виконання); провідну роль відіграє також інноваційність середовища, особливості управлінської та самоуправлінської діяльності.

Інновація у виховній системі може бути спрямована на:

- розвиток школи як виховної системи;
- розвиток виховної підсистеми (виховна система класу);
- досягнення тактичних завдань виховної роботи.

Таким чином, з'являється реальна можливість дослідження інновацій власне виховної системи. У процесі її створення і розвитку щоразу необхідно вирішувати низку конкретних задач. Дослідники виховних систем виділяють наступні основні задачі:

- формування в учнів цілісної і науково обґрунтованої картини світу;

- формування громадянської самосвідомості, відповідальності за долю Батьківщини;
- прилучення дітей до загальнолюдських цінностей, формування в них правил поведінки, адекватним даним цінностям;
- формування у підростаючого покоління креативності, творчої ініціативи як риси особистості;
- формування самосвідомості, допомога дитині в самореалізації [6; 8].

Зазначена позиція перегукується з точкою зору авторів програми «Нова українська школа» у поступі до цінностей, котрі наголошують на потребі впровадження в освітній процес нової філософії виховання – соціально-педагогічної підтримки підростаючої особистості як найбільш перспективної щодо нового осмислення ролі педагога в освітньому процесі та його взаємодії з учнями на етичних принципах і моральних імперативах. Основними завданнями соціально-педагогічної підтримки визначаються допомога учням у розвитку ціннісно-орієнтованої активності, готовності до вияву відповідальної громадянської позиції і патріотизму, подоланні труднощів соціальної взаємодії, профілактика ризикованої поведінки, соціальний захист у складних життєвих ситуаціях [10].

Впровадження інновацій спонукає до формулювання мети та завдань закладу освіти як виховної системи, що вимагає зміни діяльності та структури. Інновація може розпочинатись із змін функцій (діяльності) виховної системи чи її структури (підсистем, ставлень, стосунків, зв'язків), формування нових завдань перед колективом. На наш погляд, важливе значення мають інновації, спрямовані на вдосконалення виховної системи школи, наприклад, розширення видів діяльності учасників системи, оновлення її ціннісних характеристик, створення розвивального простору, виховних центрів.

Висновки. Виховну систему необхідно розглядати як педагогічну категорію та феномен педагогічної практики, що постійно розвивається.

З'являються та зникають різноманітні ідеї, уявлення щодо функціонування виховної системи, змінюється життєдіяльність, організаційна структура; учасники системи започатковують інновації, частина з яких перетворюється в традиції, що забезпечують розвиток системи, її унікальність та неповторність, однак, незмінним має залишатись гуманістична спрямованість системи та відповідність інновацій і традицій інтересам розвитку особистості учня.

До перспектив подальших досліджень належить вдосконалення шляхів впровадження інновацій у виховну систему та перетворення найоптимальніших з них у традиції.

Використана література:

1. Виховні системи навчальних закладів: теорія та практика / укладач О. Є. Гречаник. Харків : Вид. група «Основа», 2014. 224 с.
2. Докучаєва В. В. Теоретико-методологічні засади проектування інноваційних педагогічних систем: автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01. Луганськ, 2007. 46 с.
3. Дубасенюк О. А. Інновації в сучасній освіті. Інновації в освіті: інтеграція науки і практики: збірник науково-методичних праць. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 12-28.
4. Дудник І. М. Вступ до загальної теорії систем. Київ : Кондор, 2010. 205 с.
5. Єрмаков І. Г. Виховання життєтворчості: моделі виховних систем. Харків : Видавнича група «Основа», 2006. 224 с.
6. Кабуш В. Т. Гуманистическая воспитательная система: теория и практика. Минск : Академия последипломного образования, 2001. 332 с.
7. Ковальчук В. А. Освітньо-виховна система сучасної школи. *Креативна педагогіка*. Вінниця, 2015. Вип. 10. С. 88–93.
8. Новикова Л. И. Воспитание как педагогическая категория. Педагогика. 2000. № 6. С. 32–33.

9. Підласий І. П., Підласий А. І. Педагогічні інновації. *Рідна школа*. 1998. № 12. С. 3–17.
10. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей: Київ, 2018. 40 с.
11. Пухан И., Поленак-Акимовская М. Римское право. Москва: Зерцало, 2000. 411 с.
12. Шафран О. І. Система інноваційної підготовки майбутнього вчителя в умовах навчально-науково-педагогічних комплексів. Переяслав-Хмельницький : С. В. Карпук, 2007. 370 с.

References:

1. Hrechanyk, O. Ye. (Eds.). (2014). *Vykhovni systemy navchalnykh zakladiv: teoriia ta praktyka [Educational systems of educational institutions: theory and practice]*. Kharkiv: Vyd. hrupa «Osnova» [in Ukrainian].
2. Dokuchaieva, V. V. (2007). *Teoretyko-metodolohichni zasady proektuvannia innovatsiinykh pedahohichnykh system [Theoretical and methodological principles of designing innovative pedagogical systems]. Extended abstract of Doctor's thesis*. Luhansk [in Ukrainian].
3. Dubaseniuk, O. A. (2014). *Innovatsii v suchasni osviti [Innovation in modern education]*. *Innovatsii v osviti: intehratsiia nauky i praktyky: zbirnyk naukovo-metodychnykh hprats.* (pp. 12–28). Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
4. Dudnyk, I. M. (2009). *Vstup do zahalnoi teorii system [Introduction to the general theory of systems]*. Kyiv: Kondor [in Ukrainian].
5. Yermakov, I. H. (2006). *Vykhovannia zhyttietvorchosti: modeli vykhovnykh system [Educating life-giving: models of educational systems]*. Kharkiv: Vydavnycha hrupa «Osnova» [in Ukrainian].
6. Kabush, V. T. (2001). *Gumanisticheskaja vospitatelnaja sistema: teoriya i praktika [The humanistic educational system: theory and practice]*. Minsk: Academy of Postgraduate Education [in Russian].

7. Kovalchuk, V. A. (2015). Osvitno-vykhovna systema suchasnoi shkoly [*The educational system of the modern school*]. Kreatyvna pedahohika. Vinnytsia. issue 10, 88–93 [in Ukrainian].
8. Novikova, L. I. (2000). Vospitanie kak pedagogicheskaja kategorija [*Education as a pedagogical category*]. Pedagogika. 2000. 6, 32–33 [in Russian].
9. Pidlasyi, I. P., & Pidlasyi, A. I. (1998). Pedahohichni innovatsii [*Pedagogical innovations*]. Ridna shkola. 12, 3–17 [in Ukrainian].
10. Prohrama «Nova ukrainska shkola» u postupi do tsinnosti [*The New Ukrainian School program is in the process of moving towards values*]. (2018). Kyiv [in Ukrainian].
11. Puhan, I., & Polenak-Akimovskaja, M (2000). Rimskoe pravo [*Roman law*]. Moskva: Zertsalo [in Russian].
12. Shafran, O. I. (2007). Systema innovatsiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia v umovakh navchalno-naukovo-pedahohichnykh kompleksiv [*System of innovative preparation of the future teacher in the conditions of educational-scientific-pedagogical complexes*]. Pereiaslav-Khmelnytskyi: S. V. Karpuk [in Ukrainian].

Відомості про автора:

Гагарін Микола Іванович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

nikua08@rambler.ru

Gagarin Mykola Ivanovych – Candidate of Pedagogic Sciences, Associate professor at the Department of Pedagogy and Education Management of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

nikua08@rambler.ru